

НЕОРОМАНТИЧНІ ВІЗІЇ ПЕЙЗАЖНОЇ ТА ІНТИМНОЇ ЛІРИКИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**Т. М. ЧУМАК**, кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Email: tchumak27@ukr.net

https://orcid.org/0000-0003-4723-1757

Анотація. *Творчість Лесі Українки відіграла велику роль у розвитку вітчизняної і світової культури. Поетеса привнесла в українську літературу багатий духовний світ своїх героїв – людей з допитливим розумом і палким серцем. Могутній талант, відданий служінню народові, глибоке проникнення в найістотніші питання доби, висока професійна культура – все це поставило Лесю Українку в ряди найвидатніших поетів світу.*

Поезія Лесі Українки вирізняється поєднанням рис неоромантизму й неокласицизму, згодом стає наснажена потужною життєствердною силою – неоромантичним естетичним ідеалом, згідно з яким провідними мотивами є боротьба, воля, служіння високій меті. Питання нового, модерного мистецтва знаходить своє відображення в більшості творів.

У своїх віршах письменниця приділяла велику увагу зображенню природи, водночас найширшого діапазону людських почуттів на тлі розмаїття картин навколишнього світу. В інтимній ліриці Лесі Українки домінують сумні мотиви, туга за втраченим коханням, за недосягнутим щастям. Проте загартована випробуваннями душа поетеси на біль і фізичний, і душевний віддукувалася перлинами поетичної творчості. Все це робить її лірику актуальною як тоді, так і нині. І про що б не йшла в них мова, всі ці вірші зближує оптимістичне, життєствердне начало. Вони засвідчують її неперевершений талант як поета-лірика, якому були підвладні всі без винятку жанрові утворення як великих, так і малих поетичних форм, до яких вона вдавалася.

Вияняткове велике значення творчості Лесі Українки в історії української літератури полягає в тому, що вона наснажила українську поезію новими темами й мотивами, збагатила строфіку, ритміку й метрику української поезії. Її неоромантична, символістська поезія та драматургія означили на рубежі віків увагу до нових цінностей, нових філософських, буттєвих проблем.

Ключові слова: література, творчість, творчий метод, поезія, пейзажна та інтимна лірика, неоромантизм, художній образ.

Актуальність теми роботи зумовлена потребою системного вивчення проблеми неоромантичних мотивів лірики Лесі Українки. За своє коротке життя письменниця залишила нащадкам великий літературний доробок: полум'яну поезію, філософську драматургію, талановиту прозу, оригінальні публіцистичні та критичні статті, переклади.

На літературну арену Леся Українка вийшла спочатку як поет та перекладач, потім закріпила за собою славу талановитого драматурга і водночас досягла значних успіхів як прозаїк, розкривши таким чином свій багатогранний талант. Уся творчість Лесі Українки наснажена потужною життєствердною силою – неоромантичним естетичним ідеалом, згідно з яким провідними мотивами є боротьба, воля, служіння високій меті. Ліричний герой її поетичних творів – сильна духом особистість, яка намагається знайти розв'язання актуальних суспільних і філософських проблем. Характерне для європейської неоромантики відчуття духовної втоми не властиве для поетичного доробку Лесі Українки. Світогляд поетеси визначив особливості її творчої манери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи ще з І. Франка, українська критика звертала увагу громадськості на багатогранний і глибокий талант Лесі Українки.

У «Літературно-науковому віснику», з яким активно співробітничала Леся Українка, по смерті поетки вийшло чимало публікацій про її життя і творчість, зокрема М. Грушевського, Л. Старицької-Черняхівської, І. Стешенка, М. Євшана, А. Ніковського, Ю. Тиценка-Сірого. Загальна тенденція, що простежується в усіх цих публікаціях, – високий, європейський рівень її творчості, якого ще не сягнула читацька аудиторія, і необхідність подальшого літературознавчого аналізу творчості письменниці. Слідом за дореволюційною критикою Д. Донцов зауважував, що Леся Українка «на цілу голову переросла хистом майже всіх сучасних письменників». Цінними є літературознавчі розвідки М. Драй-Хмари. Він наголошував на тому, що Лесю Українку мало розуміли, або й зовсім не розуміли її сучасники. Помітним внеском у вивчення життя, світогляду і творчості Лесі Українки, насамперед на підставі уперше опублікованих невідомих листів мисткині, а також нових матеріалів, що

раніше не оприлюднювалися, стала праця Ольги Косач-Кривинюк. Створена упродовж 1941–1945 рр. на основі зібраного авторкою архіву письменниці та власного архіву, праця була опублікована лише 1970 року в США [1].

Протягом ХХ століття творчість письменниці досліджували Л. Міщенко, А. Каспрук, М. Мороз, П. Одарченко, С. Павличко, Я. Поліщук, В. Святовець та ін. Значну увагу високому хисту письменниці приділили в своїх дослідженнях Т. Гундорова, В. Агеева, Н. Зборовська. Ґрунтовні монографії випустили О. Вісич, Л. Демська-Будзуляк, Л. Мірошніченко, О. Забужко. Віддаючи належне теоретичній і практичній значущості зазначених праць дослідників, слід, однак, зауважити, що питання неоромантичних мотивів пейзажної та інтимної лірики Лесі Українки залишається малодослідженим, що й обумовлює зацікавленість зазначеною проблемою.

Метою статті є: з'ясування ролі неоромантичних візій у творчості Лесі Українки, зокрема в її поезіях пейзажної та інтимно-особистої тематики.

Мета передбачає вирішення таких **завдань:** з'ясувати філософські та морально-духовні передумови феномену творчості Лесі Українки, її естетичну орієнтацію на вільний всебічний духовний розвиток, що зумовило вибір стильового напрямку неоромантизму, розкрити з цього погляду художні особливості пейзажної та інтимної лірики поетеси, довести актуальність тих стильових візій, до яких вона вдавалася, для наступних поколінь.

Результати дослідження. Скасування обмежень в осягненні духовної постаті Лесі Українки висуває потребу відповідної методології й інструментарію, які дозволять пізнати характер її мислетворення, дати концепцію особистості в дивовижно гармонійному сплаві мудрості, ніжності й сили. Потрібно розкрити характер світоглядно-філософського мислення, властивого для того часу вітчизняній традиції, яка протистояла пануючій у другій половині ХІХ століття, і не тільки в тогочасній Росії, нігілістичній філософії. Вона виявлялася в гострій критиці буржуазного суспільства під знаком «зривання всіх і всяких масок». «Це була критика в усіх аспектах – економічному, політичному, етичному, естетичному і з боку не лише соціалістів та анархістів усіх мастей, а й консерваторів, неоромантиків, релігійних містиків, реформаторів, модерністів» [2].

Стиль Лесі Українки, як і кожного митця, пройшов певні етапи розвитку: від «дитинної імпресіоністики» ранніх творів – до «широкої ідейності і могутнього пристрасного огню» [3], а творчість 1900-х рр. вирізняється поєднанням рис

неоромантизму й неокласицизму. Стильовий напрям неоромантизму виник наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. як реакція на натуралізм і позитивізм. Леся Українка знайшла в ньому те, що було найближче їй по духу. Під гаслом «за неоромантизм, за поезію» [4, с. 71] молода поетеса гуртувала однодумців скрізь – від київської «Плеяди» до віденського студентського товариства «Січ». У літературно-критичних статтях Лесі Українки йдеться про прагнення неоромантизму «звільнити особистість у самому натопі, розширити її права», перетворити стихійний натоп на суспільство – «спільку самостійних особистостей» [5, с. 237]. Відповідно в художніх своїх творах письменниця зображує героя-індивідуаліста і нонконформіста (як-от Кассандра в однойменній драмі), який протестує проти міщанського середовища («У пущі»), мріє про вільний всебічний духовний розвиток («Contra spem spero», «Лісова пісня»).

«Центральне зерно неоромантики Лесі Українки – сильна інтелектуально, волюва, чуттєва особистість... Роль неоромантизму як літературної течії національно-революційна: висунення вселюдської проблематики можливе тільки на національному ґрунті. Ліризм панує в неї не тільки в його власній сфері, в ліричній поезії, але переноситься з виразною силою на поеми, на драматичні поеми й етюди; звернення до одуховленої історії, до міту, екзотики, до біблійної теми, Еллади й Риму» [6].

Модернізацію української літератури мисткиня пов'язувала з вимогами досконалої, виробленої форми, з дисципліною духу й стильовою вибагливістю. Провідним стилем своєї доби вважала новоромантизм. Цей стиль, пов'язаний для кожної літератури з відмовою від реалістичної конкретики, з поривом «у блакить», тобто до духовних ідеалів, та увагою до індивідуальної психології й індивідуальних ціннісних орієнтацій. Угода плаского реалізму, натуралізму з його життєподібністю й «науковістю», опосередкованістю людини зовнішніми обставинами означала розрив, принаймні у зрілій творчості, з попередньою українською традицією, причому традицією, не лише реалістичною, але й романтичною [7].

Неоромантичним екзотизмом позначено і хронотоп письменниці: художній простір підпорядковано нестримному рухові вдалину («Подорож до моря») і вгору («Зоряне небо»), а безрадісній сучасності протиставлено легендарну героїчну минувшину («Роберт Брюс, Король Шотландський», «Давня казка», «Віла-посестра») та нетерпляче очікування майбутнього повстання за вільне майбутнє («Гострим полиском хвилі спалахують...», «Слово, чому ти не твердая криця...», «Коли втомлюся я життям щоденним...»). Цей образний часопростір авторка

© Т. М. Чумак

розташувала дистанційовано – в міфологічній, легендарній, біблійній та історичній сферах, що спонукує читача співвідносити свою сучасність із вічністю, випадкове із закономірністю, індивідуальне з універсальним.

Близькість відчуття природи письменницею вже на початку творчості свідчить про наявність у її психоенергетиці глибокого етнічного коріння. Особливе зацікавлення Лесі Українки дохристиянськими мотивами й образами дає цьому вагоме підтвердження. Не раз підкреслювала письменниця, що вони «мучать» її. В час написання «Лісової пісні» мала в думці тему «боротьби християнства з релігією предків моїх». З дитячих літ плекала багаті знання й багаті візуальні уявлення про міфологічні фольклорні образи. Не сприймала кривоногого, косолапого потвори Даждьбога «без спини, с одной ноздрей», якого скульптор Коненков зобразив «ідолищем поганим». Не пізнавала в ньому «релігії батьків, що відбилася такими прекрасними лініями і барвами у веснянках, колядках, обрядах та легендах», де навіть змії постає в подібі красеня-перелесника. Родина Даждьбога – перелесник, русалки, «золотокудрі сини богині-царівни, що має на чолі зорю, а під косою місяць» [4, с. 383].

Деякі фольклорні мотиви, ситуації, пов'язані зі стосунками людини й природи, Леся Українка оцінює, змінюючи перспективу бачення. Зміна перспективи, точки зору й служить одним із важливих засобів творення фантастичних ефектів, руйнування звичної ієрархії понять, причому це стосується різних рівнів суспільної організації, уявлень про свободу й підлеглість, помсту й прощення, врешті, про життя і смерть [8].

Говорячи про лірику Лесі Українки, не можна обійти питання про творення пейзажу в її ліричній поезії. Бо в своїх поетичних візіях мисткиня приділяла велику увагу зображенню природи, водночас найширшого діапазону людських почуттів на тлі розмаїття картин навколишнього світу. Маючи хист до живопису (поетеса була не лише широко обізнана з історією і теорією живопису, а й сама малювала), Леся Українка з тонким смаком і умінням відтворювала українську природу і ландшафти інших країв у своїх ліричних поезіях, водночас дуже цінувала майстерно змальований пейзаж у творах інших митців. В листі до О. Кобилянської від 18-30. 01. 1900 р. вона писала: «В нашій літературі нема пейзажиста над Вас, і я не знаю, як готова цінити Вас за се, бо дуже люблю пейзаж в літературі і завжди мені його бракувало в нашому письменстві» [4, с. 364]. До Лесі Українки в нашій літературі вже існувала певна традиція щодо зображення пейзажу в

поетичній творчості. Шевченко, Франко, Старицький, Глібов, Манжура, Щоголів – усі ці українські поети використовували в своїй поезії пейзаж відповідно до свого хисту і ідейних уподобань. Беручи все краще з попередньої традиції в українській і світовій літературі, Леся Українка як митець нового типу по-новому осмислює і відтворює в своїх поезіях пейзаж. Природа у неї – вічно жива, творча сила, що знаходиться в змінах: у русі, в боротьбі й протиріччях. Це вічно живе, творче начало в природі Леся Українка зображає, щоб збудити в людині дух творчості, прагнення до боротьби. На матеріалі пейзажу Леся Українка створює алегорії великої філософської і художньої глибини – «я вийду сама проти бурі і стану – помір'яєм силу» («У чорну хмару»).

Виходячи з тієї ж ідейної настанови, що Т. Г. Шевченко, з патріотичної любові до рідного краю, Леся Українка не обмежила себе географічними рамками пейзажу України. Вона дала в своїй ліриці ряд чудесних пейзажних зарисовок Поділля, Волині, Києва, Одеси, Чорноморського побережжя, Буковини, Криму. Письменниця вперше в українській літературі ввела в поезію пейзаж Єгипту, Італії, Греції. Чи не найбільше місце приділила в своїй ліриці мисткиня пейзажу моря. Вона по праву може вважатись українським поетом-мариністом в широкому розумінні цього слова. Образ моря в українській поезії, взагалі кажучи, не був новим. Але до Лесі Українки українські поети його використовували здебільшого як усталений образ народнописаного походження. Поетеса як спостережливий і вдумливий пейзажист-мариніст збагачує поетичний малюнок водного простору рядом конкретно-художніх деталей, змальовує конкретне море. Відтворюючи морський краєвид зі всіма його барвами і відтінками, змальовуючи приморську природу, Леся Українка також користується зображувально-виражальними засобами для образних узагальнень, для створення символів новоромантичного спрямування. Вперше мариністичний пейзаж зустрічаємо в Лесі Українки в циклі «Подорож до моря». Це один з ранніх циклів поетеси, написаний 1888 року в селі Колодяжному. Все зібрання віршів – це пейзажні враження, що їх фіксувало спостережливе око юної поетеси під час її подорожі з Волині до Одеси. Майстерно скомпонований цикл викликає враження читацької присутності в подорожі. Настрояву розмаїтість підкреслює ритміка поезій. Так, чотиристопний дактиль у другому вірші змінюється на тристопний, розлогий амфібрахій, що відповідає новій, сумній згадці про долю рідного краю. Загалом же в цьому ліричному щоденнику поетеси переважають мажорні тони. Барви щедро наповнюють

образи поезії, їх відтінки світлі, ясні, іскристі. Таким же багатством кольорів відзначається і картина заходу сонця на морі (вірш восьмий):

У тихому морі темніє;
Прозора, глибока вода,
Немов оксамит, зеленіє.
На хвилях зелених тремтять
Червоної іскри блискучі
І ясным огнем миготять,
Мов блискавка з темної тучі [9, с. 322].

Творча палітра поета багато в чому спільна з роботою художника-пейзажиста. Але є певна перевага поезії над живописом: володіючи універсальним засобом – словом, поет має більше можливостей передавати рух, динаміку явищ. Леся Українка вміло користується цією перевагою і дає читачеві картини не статичні, а насичені мінливими барвами, сповнені динаміки.

Більш майстерно і досконало відтворює пейзаж Чорного моря мисткиня в циклі «Кримські спогади» (1890-1891 рр.). У пейзажних картинах моря в цій серії переважають ясні фарби, світло, сонце. В противагу поетам-декадентам, що змальовували море як мертву стихію, Леся Українка згадує Чорноморське узбережжя як «ясну країну», як «сторону прекрасну», «край вічного проміння». У поезії «Тиша морська» поетеса дає неперевершений малюнок морського штилю в сонячний день. Оптимістичним, життєстверджувальним настроєм просякнута вся ця поезія. Світло, сонячні золотисті промені, ясність – домінуючі фарби, що ними змальовує мисткиня безкраї водні простори. У поезії «Грай, моя пісне» (1890) Леся Українка, відтворюючи пейзаж бурхливого моря, хоче надати своїй пісні такої ж нестримної, наступальної сили, яка відкривається поетесі в морських хвилях:

Плинь, моя пісне, як хвиля хибкая, – / Вона не питає, куди вона плине; / Лянь, моя пісне, як чайка прудкая, – / Вона не боїться, що в морі загине. / Грай, моя пісне, як вітер сей грає. / Шуми, як той шум, що круг човна вирує! [9, с. 344].

Значне місце в ліриці Лесі Українки займає природа Буковини. В циклі «Хвиліни» (1900-1901) вона густо впроваджує у своїй ліричній поезії пейзажні зарисовки буковинської природи («Гей, піду я в ті зелені гори», «Хочеш знати, чим справді було», «Темна хмара, а веселка ясна», «Ой, здається – не журюся», «Ой піду я в бір теменький»). Основний настрій цих поезій – туга після втрати близького по духу особистого друга поетеси С. К. Мержинського. Але в них поетично зафіксований пейзаж Буковини, який спостерігала письменниця, відпочиваючи в Кімполунгу і Буркуті 1901 року. Мисткиня відтворює буковинський пейзаж не тільки шляхом введення в ці поезії назв предметів,

деталей місцевої природи – зелені гори, гірські простори, смереки зелені коси, високі смереки, ясна ватра, смолова ялиця, сухая глиця тощо, а також за допомогою надання своїм віршам того своєрідно-локального, фольклорно-пісенного ладу, що їх дуже зближує з буковинськими народними піснями.

Особливе місце в пейзажній ліриці Лесі Українки посідають східні мотиви. Блискучий знавець світової історії і культури, Леся Українка дуже рано звернулася до сюжетів і тем з історії стародавнього Єгипту, Греції, Риму, до біблійних сюжетів. Цей матеріал давав поетесі широчінь для художньо-філософських узагальнень, для аналогій з сучасністю. Ще 1900 року Леся Українка звернулася до тем стародавнього Єгипту в циклі «Єгипетські фантазії» («Сфінкс», «Ра-Менеїс»). У зв'язку з важким захворюванням Леся Українка змушена була виїздити до Єгипту на лікування. Цій подорожі (перша відбулася 1909 року) передувало солідне студювання культури Єгипту. Леся Українка старанно вивчає твори єгиптологів і літературу з культури Єгипту. Під час другого перебування в Єгипті, 1910 року, Леся Українка створює прекрасний цикл «Весна в Єгипті». Цикл відкривається високомайстерним віршем «Хамсін». У листі до матері О. П. Косач від 11. IV. 1910 року Леся Українка пише про враження від баченого в дні перебування в Єгипті в цей час. «О, якби ти бачила того рудого демона хамсіна, як він світ у жовтий кошмар зміняє! Справді злий дух – Тіфон!» [4, с. 100]. У вірші «Хамсін» поетеса зберігає локальні риси єгипетської народної творчості, елементи міфології. Африканський вітер виступає у вірші в образі бога Сета. Переважають у цій поезії образи моторно-дотикові, що передають рух: «хамсін розгулявся, мчить у повітрі, черкаючи пісок сухими крильми»; «дише густим полум'ям»; «пісок зірвався з нерухомості»; «таємні вітряні дівчата таночки водять, віють покривалами, прудко-прудко крутячись у танці»; «хамсін... загорнув полою... танечниць»; «араб... падає додолу»; «пустиня... знялася вгору і в небо ринула» і тощо. Для змалювання кольорів поетеса вживає образи зорові: «рудий хамсін», «жовта і сліпуча мла», «жовте небо», «сонце померкло», «цілий світ осліп» [9, с. 312].

Не менш вдало змальовує поетеса пейзаж гарячого єгипетського літа в поезіях «Дихання пустині» і «Афра». М'який сумовитий настрій, ніжна туга за рідним краєм відчувається в поезіях цього циклу – «Сон», «Вітряна ніч».

Небуденний темперамент, своєрідний бунтарський «активізм» проявляються в багатьох віршах, так що жалі-голосіння долаються задля непримиренної боротьби,

© Т. М. Чумак

коли душа «або загине, або переможе». Автобіографізм, інтимність цього стоїцизму тяжко хворої поетеси часом відновлює навіть звичні формули протистояння злій долі: підіймати сізифівський камінь «на гору круту» з веселим викликом і зневагою до фатуму. Починаючи з першої збірки, з'являється опозиція темряви / світла, ночі / світанку, яка і в наступні роки буде однією з центральних для творчості Лесі Українки. Почалося все з «Досвітніх огнів», які радянська соціологічно-пропагандистська критика возвела в уславлення пролетаріату й мало не пророцтво більшовицької революції. Тут спостерігаються поширені риторичні штампи народницької літератури. Хоч навколо «темнота тяжка», треба підійматися й гуртуватися, бо «година для праці настала». (Подібні заклики знайдемо й у Грабовського, й у Франка, і в багатьох їхніх призабутих сучасників) [8, с. 25].

Своєрідним розвитком цієї теми є вірш «Перемога» (1893). Тема весни розгорнута Лесею Українкою також у віршах «Давня весна» (1894), «Стояла я і слухала весну» (1893-1894), «Веснянка» (1890) та інших. Тут поетеса подає життєрадісний оптимістичний пейзаж. У поезіях цих через високохудожні образи проводиться думка про живе, вічно творче начало в природі, яке дає людині натхнення для творчості, праці, боротьби за людське щастя. Варто відзначити, що в пейзажній ліриці ми часто зустрічаємо образи мечів, полум'я, блискавиць, грому, ясных кольорів тощо. Блискавиця пронизує води срібними мечами, буря з чорних очей розсипає блискавиці палючії, ряст весняний золотом жаріє, осінь рветься руками кривавими, гори багрянцем кривавим спалахнули, цвіт з гранат огнистий, кров'ю палають дикі рожі, зоря вставала вогнем опівночі і т. п. Це свідчить про своєрідність, цілеспрямованість художньо-зображувальних засобів поезії Лесі Українки, про повсюдне використання нею образів нового екзистенційного звучання.

Струни поетичної ліри Лесі Українки не раз озивалися ніжними, сокровенними тонами, – вона була не тільки «співачкою досвітніх огнів». Тільки в хвилини особливої душевної напруги писала про особисте, бо «не писати ніяк не могла». Інтимна поезія Лесі складає цілу збірку (у 1991 році така книжка, укладена львівським літературознавцем Леонілою Міщенко, побачила світ під назвою «Хвилі моєї туги» у видавництві «Каменярь») [10]. І хоч сама поетеса з острахом думала про майбутніх своїх біографів, намагаючись «боронити душу свою й серце, щоб не вривалися туди силоміць чужі люди, немов у свою хату, принаймні поки живе господар тієї хати», – все ж неминуче настає час, коли доскіпливий читач починає

цікавитися, з яких сердечних імпульсів народжувалися Лесині любовні поетичні одкровення.

В інтимній ліриці Лесі Українки домінують сумні мотиви, туга за втраченим коханням, за недосягнутим щастям. «Смутні мої думи, смутні», «Я щастя не маю і в мріях не бачу», «Ох, яка мене туга взяла», «Мене забула радісна весна» – такими рядками пересипані вірші циклів «Мелодії», «Зоряне небо», а також поезії «Ти, дівчино, життям розбита, грай!..», «Романс», «Сон літньої ночі».

Є серед інтимної лірики поетеси низка віршів («Як я умру...», «Так прожила я цілу довгу зиму...», «Не нарікати слово я дала...») до Нестора Гамбарашвілі, стосунки з яким, за твердженням деяких біографів, «були більш ніж дружніми» [8]. Про це начебто свідчила й Ольга Петрівна, Лесина сестра, з якою її єднала особлива духовна близькість.

Нестор Гамбарашвілі був ровесник Лариси Косач. За участь у студентському русі в 1894 р. його виключили з Московського університету. Нестор продовжив навчання в Києві. У 1895-му разом із ще одним студентом, Сергієм Френкелем, знімав кімнату в Косачів. Леся тоді щойно повернулася з Болгарії, де вона гостювала в родині Драгоманових. Там вона пережила велике потрясіння – смерть дядька Михайла, свого духовного наставника.

Леся давала Несторові уроки французької мови, він її вчив грузинської. Грузія викликала в дівчини щирий інтерес: її захоплювала сила духу народу, який усім лихоліттям протиставив свою мужність та доблесть і зумів зберегти себе. У свого «учня» Леся вперше познайомилася з «Витязем у тигровій шкурі».

1897 рік почався для неї різким загостренням хвороби, внаслідок чого змушена була їхати на лікування в Ялту. Там, отримавши чергового листа від матері, дізналася про одруження Нестора Гамбарашвілі. Напевно, Несторове рішення не було для неї несподіванкою, адже ще в лютому на папір лягли слова поезії:

Не дорікати слово я дала,
І в відповідь на тяжку постанову
Ти дав колючу гілочку тернову,
Без жаху я в вінок її вплела [4, с. 319].

Символіку тернової гілки, вплетеної у вінок, страдницького тернового вінця, який завжди «буде кращий, ніж царська корона», зустрічаємо у багатьох віршах поетеси, але в такому інтимному контексті цей символ набуває особливого забарвлення. Кохання – це перш за все страждання, але – бажане й непередбачуване. Про терни й випробування лірична героїня вірша знала

Тоді ще, як приймала

© Т. М. Чумак

Від тебе зброю, що сріблом сіяла,
Я в серце прийняла безжалісний клинок.
Тепер мені не жаль ні мук, ні крові,
Готова я прийматись і рани, і терни
За марні мрії, за святії сни
Пречистого братерства і любові [4,
с. 319].

До контексту інтимної лірики поетеси дослідниця її творчості Віра Агеєва [8] пропонує віднести також драму «Блакитна троянда» з огляду на те, що у відтвореній історії кохання обтяженої спадковою недугою дівчини завважено багато автобіографічних моментів. Головна героїня вочевидь наділена авторськими рисами. Як і Ларисі Косач у час написання п'єси, Любі Гоцинській 25 років, вона талановита піаністка й малярка, якій не вистачає «витривалості», щоб уповні розвинути обдарування, і, найголовніше, вона усвідомлює, що спадкова хвороба може зламати не лише її життя, але й долю близьких людей.

Авторці притаманне, як відзначав щодо цих поезій М. Зеров, «уміння віддавати найінтимніші поривання жіночого чуття, найприхованіші сторони жіночої психіки взагалі. <...> Звертаючись до себе самої, до внутрішнього свого життя і залишаючи коло ввійстя збройне слово, що вірно служило їй в боротьбі громадській, – поезія Лесі Українки набуває незвичайної чистоти й прозорості «вічно жіночого» [11].

Тридцятирічна війна з хворобою була затьмякою і жорстокою. Часом приходив відчай, роздирав душу, затьмарював усі думки. Проте загартована випробуваннями душа поетеси на біль і фізичний, і душевний відгукувалася перлинами поетичної творчості. Мистецтво цікавиться не так світом, як власною сутністю. Це час особливо активної саморефлексії художника. «Суть поета, що в такий час є справді Поетом, – писав М. Гайдегер, – полягає в тому, що для нього з убогости часу першою проблемою стає письменство і поетичне покликання. Тому якраз «поети в убогий час» мусять творити саму суть поезії, і там, де це відбувається, можна сподіватися поезії, що включається в долю епохи» [12].

Адресат другого, пізнішого за часом, циклу інтимних віршів Лесі Українки – Сергій Мержинський. Присвячена смертельно хворому другові лірика сторінка за сторінкою, рядок за рядком розкривають перед читачем глибоку душевну драму письменниці. У ліричній поезії в прозі «Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами...» вимальовується постать коханого, який так багато значив у житті поетеси: «Я бачила тебе і раніше, але не так прозоро, а тепер я пішла до тебе всею душею, як сплакана дитина іде в обійми того, хто її жалує. Се нічого, що ти не

обіймав мене ніколи, се нічого, що між нами не було і спогаду про поцілунки, о, я піду до тебе з найщільніших обіймів, від найсолоніших поцілунків! Тільки з тобою я не сама, тільки з тобою я не на чужині. Тільки ти вмєш рятувати мене від самої себе. Все, що мене томить, все, що мене мучить, я знаю, ти здіймеш своєю тонкою тремтячою рукою, – вона тремтить, як струна, – все, що тьмарить мені душу, ти проженеш променем твоїх блискучих очей, – ох, у тривких до життя людей таких очей не буває! Се очі з іншої країни...

...Візьми мене з собою. Я так боюся жити!» [13, с. 257-258].

З-під пера поетеси виходять пекучі строфи віршів «Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...», «Скажи мені, любий, куди мої сльози поділись?», «Я бачила, як ти хилився додолу...», «То, може, станеться і друге диво...». У поезіях цього періоду «Ти не хтів мене взятъ...» та «Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...» з'являється образ плюща. Плющ і руїна – символи трагічного кохання:

Їм добре так удвох, – як нам з тобою, –

А прийде час розсипатись руїні, –

Нехай вона плюща сховає під собою.

Навіщо здався плющ у самотині? [13, с. 260].

Трагедійні за своїм звучанням вірші, написані після смерті товариша, – «Уста говорять: «він навіки згинув!», «Королівна», «Калина», «Квіток, квіток, як можна більше квітів...». Зболені слова то ячать безнадійною тугою за втраченим щастям, то вибухають розпачливим, болючим риданням:

Уста говорять: «він навіки згинув!»

А серце каже: «ні, він не покинув!»

Ти чуєш, як бринить струна якась тремтяча?

Тремтить-бринить, немов сльоза гаряча,

Тут в глибині і б'ється враз зі мною:

«Я тут, я завжди тут, я все з тобою!» [13, с. 265].

Кожна строфа цього вірша закінчується рефреном – відгуком коханого: «Я тут, я завжди тут, я все з тобою!». Це створює враження відлуння, голос і думки втраченої дорогої людини залишаються в серці ліричної героїні.

Він помирав – а її від божевілля рятувала творчість. Драматична поема «Одержима» – плід цієї невимовно тяжкої ночі й Лесин порятунк, бо таки – вимовила. І з її розпачу, з її скорботи за Мержинським, здається, зродилися слова одержимої Міріам:

Усі ви допустили, щоб Месія

Кривавий викуп дав за ваші душі.

І вам прийнять його було не тяжко? [14, с. 126-147].

Спочатку поетеса виснажила себе духовно й фізично. А потім вже не «одиноким чоловіком на

всю новочасну Європу», а смертельно зрана жінка плакала віршами, як виплакав свого часу Франко у «Зів'ялому листі» свій біль і самотність. «Українське поетичне слово не багате на таку майстерну психологічно-суб'єктивну лірику, з таким напрочуд тонким відтворенням почуття кохання, як це ми маємо у творах Лесі Українки, присвячених Мержинському» [15].

Висновки і перспективи. Таким чином, вірші Лесі Українки, написані нею в 1903-1908 роках, близькі між собою тими загальнолюдськими морально-естетичними цінностями, які притаманні всій поетичній творчості Лесі Українки, а також гуманістичною концепцією та підготовкою їх мотивів як на сучасність поетеси, так і на майбутнє. Все це робить її лірику актуальною як тоді, так і нині. І про що б не йшла в них мова, всі ці вірші зближує оптимістичне, життєствердне начало.

Творчість Лесі Українки багато в чому визначає розвиток модерністських тенденцій у

Список використаних джерел

1. Косач-Кривенюк О. П. Леся Українка: Хронологія життя і творчості. Нью-Йорк: Українська вільна академія наук у США, 1970. 926 с.
2. Дзюба І. Духовні спустошення і трансформації в українському суспільстві ХХ століття. З криниці літ. Київ: Обереги; Гелікон, 2001. С. 667.
3. Франко І. Леся Українка. Збір. творів у 50-ти томах. Київ: Наук. думка, 1981. Т. 31. С. 264-371.
4. Леся Українка, твори в 12 тт. Київ: Наукова думка, 1975 – 1979. Т. 10.
5. Леся Українка, твори в 12 тт. Київ: Наукова думка, 1975 – 1979. Т. 8.
6. Бойко Ю. Естетичні погляди Лесі Українки та її стильові шукання. Вибрані праці. К.: Медокол, 1994. С. 110-160.
7. URL: https://neoromantismvukrlit.blogspot.com/2019/02/blog-post_92.html?m=1.
8. Агеєва В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації. Київ : Либідь, 1999. 264 с.
9. Українка Леся. Твори: В 12 т. Т. 6. Київ: Наук. думка, 1976.
10. Леся Українка. Хвилі моєї туги [інтимна лірика]; упоряд., вступна стаття і прим. Л. І. Міщенко. Львів: Каменярь, 1991. 118 с.
11. Зеров М. Леся Українка. Твори: У 2 т., Київ, 1990. Т.2. 379 с.
12. Гайдеггер М. Навіщо поет? Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття. Львів, 1996. 182 с.
13. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. Київ : Наукова думка, 1975 р. т. 1.
14. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. Київ : Наукова думка, 1975 р., т. 3.

літературі ХХ ст. Її неоромантична, символістська поезія та драматургія означили на рубежі віків увагу до нових цінностей, нових філософських, буттєвих проблем. Йдеться насамперед про зосередження на внутрішньому світі людини, на індивідуальній психології, яка тепер уже менше опосередковується суспільними впливами.

Винятково велике значення творчості Лесі Українки в історії української літератури полягає в тому, що вона збагатила українську поезію новими темами й мотивами; досконало володіючи катренами й октавами, сонетами й оригінальними строфічними будовами, використовуючи гекзаметр, верлібр, п'ятистопний вірш тощо, вона збагатила строфіку, ритміку й метрику української поезії. На зламі ХІХ-ХХ-х століть, використовуючи сюжети світової літератури, Леся Українка стала в авангарді творчих сил, що виводили українську літературу на широку арену світової літератури.

15. Міщенко Л. І. Леся Українка: Посібник для вчителів. Київ: Рад. школа, 1986. 303 с.

References

1. Kosach-Kryveniuk, O. (1970). *Lesia Ukrainka: Khronolohiia zhyttia i tvorchosty* [Lesia Ukrainka: Chronology of life and work]. New York: Ukrainian Free Academy of Sciences in the US [in Ukrainian].
2. Dziuba, I. (2001). *Dukhovni spustoshennia i transformatsii v ukrainskomu suspilstvi XX stolittia* [Spiritual devastation and transformations in the Ukrainian society of the XX century]. Kyiv: Oberehy; Helikon [in Ukrainian].
3. Franko, I. (1981). *Lesia Ukrainka* [Lesia Ukrainka]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Ukrainka, L. (1975 –1979). *Tvory v 12 tt. T.10* [Works in 12 vols. Vol. 10]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
5. Ukrainka, L. (1975 –1979). *Tvory v 12 tt. T.8* [Works in 12 vols. Vol. 8]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
6. Boiko, Yu. (1994). *Estetychni pohliady Lesi Ukrainky ta yii stylovi shukannia* [Lesia Ukrainka's aesthetic views and her stylistic search]. Kyiv: Medokol [in Ukrainian].
7. *Neoromantyzm u tvorchosti Lesi Ukrainky* [Neo-romanticism in the works of Lesia Ukrainka]. URL: https://neoromantismvukrlit.blogspot.com/2019/02/blog-post_92.html?m=1 [in Ukrainian].
8. Aheieva, V. (1999). *Poetesa zlamu stolit. Tvorchist Lesi Ukrainky v postmodernii interpretatsii* [Poet of the turn of the century. Creativity of Lesia Ukrainka in postmodern interpretation]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
9. Ukrainka, L. (1976). *Tvory: v 12 tt. T. 6* [Works in 12 vols. Vol. 6]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

© Т. М. Чумак

10. Ukrainka, L. (1991). *Khvyli moiei tuhy [intymna liryka]* [Waves of my sorrow [intimate lyrics]]. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].

11. Zerov, M. (1990). *Lesia Ukrainka* [Lesia Ukrainka]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Haidehher, M. (1996). *Navishcho poet?* [Why a poet?]. Lviv [in Ukrainian].

13. Ukrainka, L. (1975). *Zibrannia tvoriv u*

12 tt. T. 1 [Works in 12 vols. Vol. 1]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

14. Ukrainka, L. (1975). *Zibrannia tvoriv u 12 tt. T.3* [Works in 12 vols. Vol. 3]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

15. Mishchenko, L. (1986). *Lesia Ukrainka* [Lesia Ukrainka]. Kyiv: Rad. schkola [in Ukrainian].

NEO-ROMANTIC VISIONS OF LESIA UKRAINKA'S LANDSCAPE AND INTIMATE LYRICS

T. M. Chumak

Abstract. *Lesia Ukrainka's oeuvre has played an important role in the development of national and world culture. The poetess brought to Ukrainian literature the rich spiritual world of her heroes: people with an inquisitive mind and a passionate heart. Powerful talent, dedicated to serving people, deep penetration into the most important issues of the day, high professional culture – all these factors put Lesia Ukrainka in the ranks of the world's greatest poets.*

All of Lesia Ukrainka's works are filled with a powerful vital force – a neo-romantic aesthetic ideal, according to which the leading motives are struggle, will, service to a lofty goal. The lyrical hero of her poetic works is a courageous personality who tries to find solutions to current social and philosophical problems. The feeling of spiritual exhaustion which is characteristic of European neo-romanticism is not characteristic of Lesia Ukrainka's orogonative manner.

All of Lesia Ukrainka's creative practice varies and unfolds issues not of an objective historical nature, but discursive issues, issues related to the nature, content, form, subtext and context of human existence and communication. The poetess associated the modernization of Ukrainian literature with the requirements of a perfect, elaborate form, with the discipline of spirit and stylistic exigence. She considered neo-romanticism to be the leading style of her time.

Lesia Ukrainka's poetry is characterized by a combination of neo-romanticism and neo-classicism, and later becomes empowered by a powerful vital force – a neo-romantic aesthetic ideal, according to which the leading motives are struggle, will, and service to a lofty goal. The question of new, modern art is reflected in most of her works. Her neo-romantic rebel characters are distinguished primarily by the urge of freedom, determination and stoic readiness to fight and resist social forces. These neo-romantic orientations are combined in art with trends that can be described as neo-classic.

The lifting of restrictions on the comprehension of the spiritual figure of Lesia Ukrainka raises the need for appropriate methodology and tools that will allow to know the nature of her thinking, to give the concept of personality in a surprisingly harmonious fusion of wisdom, tenderness and strength. Speaking of Lesia Ukrainka's lyrics, one cannot ignore the question of the image of the landscape in her lyrical poetry, because in her poetic works, she paid great attention to the depiction of nature, landscape, and at the same time the widest range of human feelings against the background of the diversity of pictures of the surrounding world. Managing the magic of painting (the poetess was not only widely acquainted with the history and theory of painting, but also painted herself), Lesia Ukrainka with fine taste and excellent ability reproduced Ukrainian nature and landscapes of other lands in her lyrical poetry. The poetess greatly appreciated the landscape in works.

Lesia Ukrainka's intimate lyrics are dominated by sad motives, longing for lost love and unattainable happiness. However, the soul of the poetess, hardened by trials, responded to both physical and mental pain with the pearls of poetic creativity. All these poems are brought together by an optimistic, life-affirming beginning, whatever they are about. They testify to her unsurpassed talent as a poetess-lyricist. All genre formations, without exception, both large and small poetic forms were subject, were within her control. The poetess proved to be a true master in the field of socio-political, philosophical and meditative, intimate-personal, and landscape-marine lyrics. Art is not so much interested in the world as in its own essence. This is the time of particularly active self-reflection of the artist. All this makes her lyrics relevant both then and now.

The exceptionally great significance of Lesia Ukrainka's oeuvre in the history of Ukrainian literature lies in the fact that it has inspired Ukrainian poetry with new themes and motives, enriched the lyric lines, rhythms and metrics of Ukrainian poetry. Her neo-romantic, symbolist poetry and drama emphasized attention to new values, new philosophical, existential problems at the turn of the century.

Keywords: *literature, oeuvre, creative method, poetry, landscape and intimate lyrics, neo-romanticism, imagery.*